

ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ НАУКМА

Аналітичний звіт за результатами опитування «РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗВІЛЬНЕНИХ ГРОМАД ТА СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ»

Автори:

Анна Осипчук, наукова директорка Школи політичної аналітики НаУКМА, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології НаУКМА

Антон Суслов, старший аналітик Школи політичної аналітики НаУКМА

Максим Яковлєв, директор Школи політичної аналітики НаУКМА, кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин НаУКМА

Опитування проводилось Соціологічною групою Рейтинг на замовлення Школи політичної аналітики НаУКМА за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст цієї публікації є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.

ЗМІСТ

<i>Ключові результати</i>	4
<i>Методологія</i>	6
<i>Соціально-демографічні показники</i>	7
<i>Соціальна згуртованість</i>	12
<i>Соціальні дитанції</i>	14
<i>Вибори на деокупованих територіях</i>	19
<i>Статус Криму</i>	23
<i>Відновлення справедливості та відповідальність</i>	24
<i>Ініціативи з реінтеграції та відновлення</i>	36
<i>Відповідальність за війну та сприйняття росіян</i>	38

Ключові результати

- **Довіра.** 42 % опитаних згодні, що більшості людей в нашій країні можна довіряти, а незгодних вдвічі менше.

- **Ставлення до переселенців.** Дві третини українців позитивно ставляться до внутрішньо переміщених осіб, які покинули свої домівки і живуть в іншому місці в Україні, тоді як до тих, хто виїхали з України після початку війни і зараз знаходяться за кордоном позитивно ставляться вдвічі менше респондентів (34 %) і переважає нейтральне ставлення.

- **Ставлення до людей в окупації.** Хоча у більшості ставлення до тих, хто опинився і досі проживає на окупованих територіях є переважно нейтральним (48 %), проте воно виразно позитивніше до українців, які залишились на території, окупованій після 24 лютого 2022, ніж до тих, хто проживає в окупації від 2014: тих хто ставиться позитивно до перших на 23 % більше, ніж тих, хто ставиться негативно, а до другої категорії на 3 % більше респондентів має негативне ставлення.

- **Виборчі права.** Що ж стосується виборчих прав мешканців окупованих з 2014 року територій на загальнонаціональних виборах, то тут думки респондентів розділились залежно від того, чи йдеться про право голосувати або бути кандидатом. Якщо у випадку права голосу 67 % виступають проти будь-яких обмежень, то у випадку з балотуванням ситуація майже протилежна: 56 % вважають, що є доцільним тимчасове обмеження такого права.

- **Статус Криму після деокупації.** Очікувано, як і в попередніх опитуваннях ШПА НаУКМА, найбільша кількість респондентів (45 %) виступила за збереження того юридичного статусу, що і був, — автономної республіки. Водночас третина опитаних обрала варіант “звичайна область”.

- **Встановлення відповідальності.** Більше, ніж три чверті (77 %) респондентів за застосування індивідуального підходу до підозрюваних у співпраці з окупантами у процесі встановлення відповідальності.

- **Право на самосуд.** Більше, ніж три чверті (77 %) респондентів за застосування індивідуального підходу до підозрюваних у співпраці з окупантами у процесі встановлення відповідальності.

- **Режим окупації як загроза.** Важливо, що українці усвідомлюють ризики, пов'язані з життям на тимчасово окупованих територіях: 87 % погоджуються, що режим окупації сам по собі несе загрозу всім тим, хто живе на ТОТ.

- **Відповідальність за розв'язання війни.** Повномасштабне вторгнення — це однозначно війна не лише Путіна. 59 % опитаних вважають, що за розв'язання великої війни відповідальні рівною мірою і російський народ, і російські еліти, і особисто Путін.

- **Пільги для абітурієнтів з ТОТ.** Хоча і з меншою підтримкою, ніж щодо інших заходів з реінтеграції (від безкоштовних курсів з української мови до зйомок фільмів про життя в окупації), проте більшість респондентів — 55 % — погоджується з необхідністю продовження пільг при вступі до українських закладів вищої освіти для вступників з окупованих територій.

Методологія

У жовтні 2023 року Школа політичної аналітики НаУКМА в межах репрезентативного всеукраїнського опитування поставила респондентам низку питань, що стосувались соціальної згуртованості, ставлення до певних категорій співгромадян, а також окремих питань політики реінтеграції, відновлення прав і справедливості та бачення повоєнного відновлення, особливо в контексті звільнених громад та територій. Важливо, що питання ставились респондентам у випадковому порядку, який кожен раз був різний.

Польовий етап опитування тривав з 10 по 14 жовтня 2023 року. Опитування репрезентативне для дорослого населення України і проводилось тільки на підконтрольних Україні територіях, за винятком територій, де відсутній український мобільний зв'язок. Вибірка склала 2000 осіб віком від 18 років методом телефонних інтерв'ю (САТІ) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Вибірка репрезентативна населенню за статтю, віком і типом поселення. Результати зважені з використанням актуальних даних Державної служби статистики України про область реєстрації, тип поселення, вік. Максимальна теоретична похибка не перевищує 2.2% (з довірчою ймовірністю 0,95).

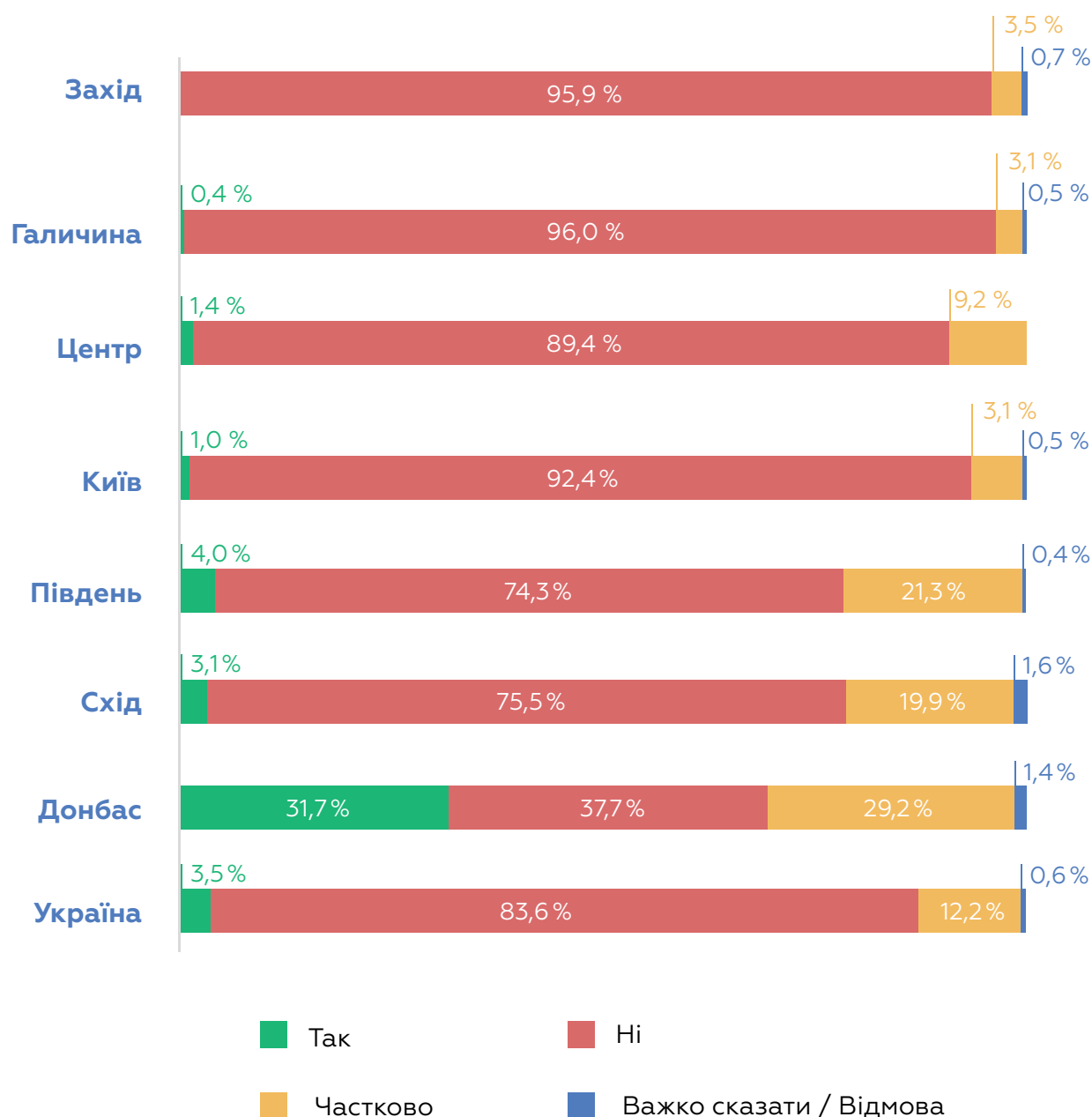
В опитуванні використано поділ на регіони відповідно до місця реєстрації респондентів до 24 лютого 2022 року (підконтрольні території). Області поділені на регіони таким чином: 1) м. Київ; 2) Центр — Вінницька, Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська; 3) Захід — Волинська, Рівненська, Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька; 4) Галичина — Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська; 5) Південь — Миколаївська, Одеська, Херсонська; 6) Схід — Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, 7) Донбас — Донецька, Луганська.

Соціально-демографічні показники

Для початку наведемо основні соціально-демографічні показники та розподіли за ними, які важливі для аналізу й інтерпретації результатів опитування.

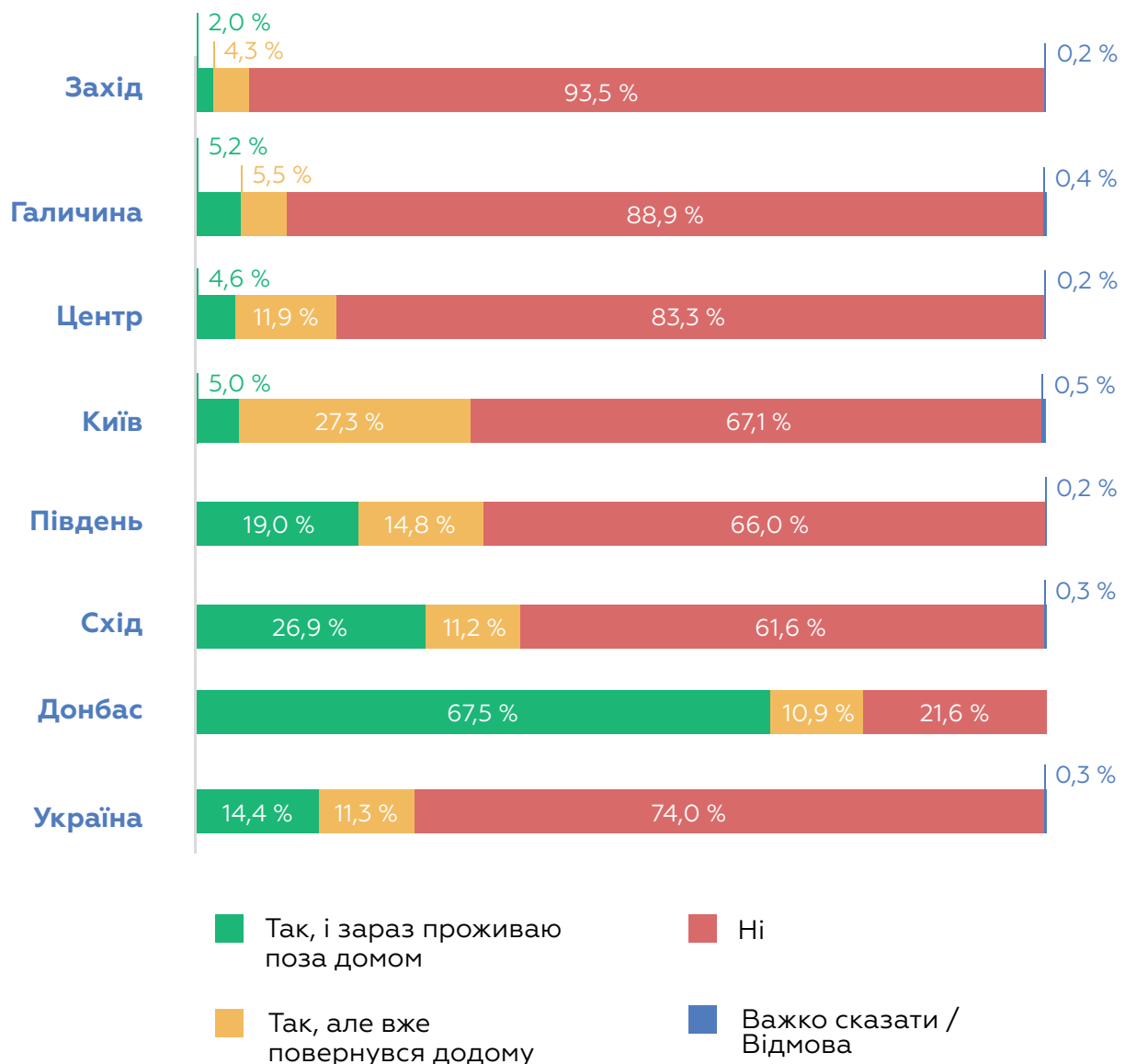
Загалом 15% респондентів вказали, що їхнє житло було зруйновано внаслідок воєнних дій після 24 лютого 2022 року. Водночас, якщо дивитись на регіональний розподіл, то серед жителів Донецької та Луганської областей (за регіоном реєстрації до 24.02.2022) таких було більше половини: 32% сказали, що їхнє житло повністю зруйновано, 29% — що частково. На Півдні та Сході тих, хто повідомили про повне або часткове руйнування житла — близько 25%.

Скажіть, будь ласка, ваше житло було зруйноване в ході воєнних дій після 24 лютого 2022?

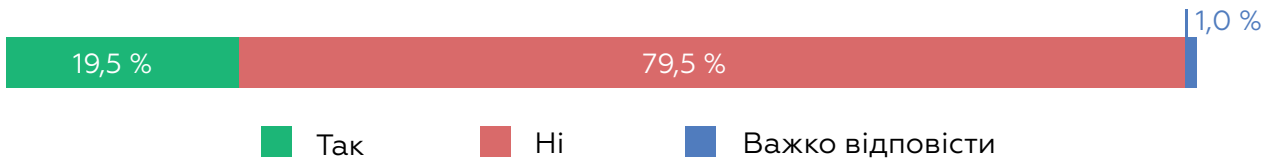
Чверть респондентів (26 %) змінювали місце постійного проживання у зв'язку з повномасштабною війною. Водночас 11% вже повернулись додому. Тут теж спостерігається виразний регіональний розподіл, пов'язаний із перебігом воєнних дій, окупацією та близькістю до фронту. Дві третини (77%) жителів Донбасу виїхали, а ще 11% виїжджали та повернулись. На Сході тих, хто виїхав, 27% і так само 11% вже повернулись. На Півдні тих, хто вже повернувся, 15%, а 19% – усе ще є переміщеними особами. До Києва вже повернулись майже всі ті, хто виїжджав: 27%, і тільки 5% ще є переміщеними. Слід зауважити, що, хоча у відповідях на це питання і спостерігається гендерний розподіл, але він не є надто виразним. Так, з тієї майже третини (31%) жінок, що виїжджали, 14% вже повернулись додому. Для чоловіків ці показники становлять відповідно 18% та 7%. Важливо, що ми запитували саме про факт зміни постійного місця проживання без уточнення, чи ця зміна була в межах України чи за кордон. Відповідно, опитування не фіксує тих, хто виїхав і все ще перебуває за кордоном. Наявні дані дозволяють сказати, що серед тих, хто виїхали через воєнні дії та досі перебуває за кордоном кількісно переважають жінки.

Чи змінювали Ви місце постійного проживання після 24 лютого у зв'язку з війною?

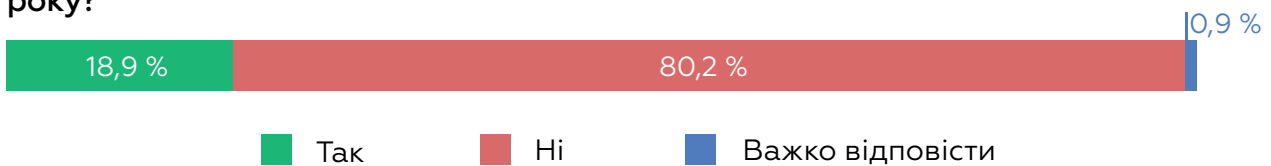

Загалом п'ята частина (19%) українців має родичів на територіях, окупованих із 2014 року. Так само, 19% сказали, що мають рідних на територіях, що потрапили під окупацію у 2022 році.

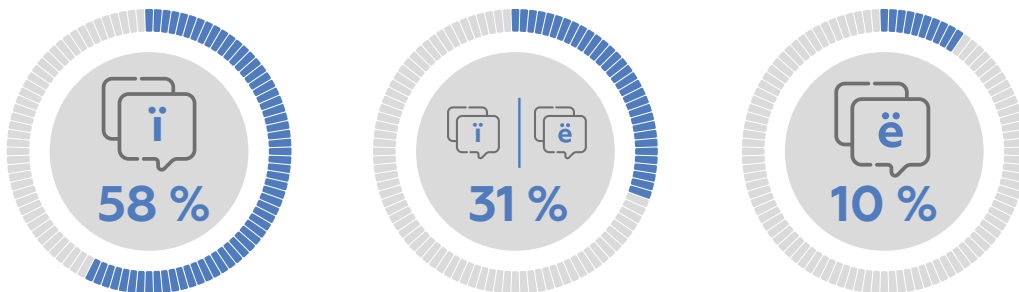
Чи є у Вас близькі родичі, які проживають на територіях окупованих із 2014 року (Донбас, Крим)?

Чи є у Вас близькі родичі, які проживають на територіях окупованих із 2022 року?

На питання про мову спілкування вдома 58% зазначили українську, 10% — російську, та 31% — і українську, і російську. Очікувано, у відповідях на це питання є певний регіональний розподіл.

Щодо конфесійної належності відповідно до самовизначення респондентів, то фіксуємо такі відповіді:

1. ПЦУ (Православна Церква України, Київський патріархат)	48,2%
2. УПЦ (Московський патріархат)	2,9%
3. Греко-католицька церква	8,3%
4. Римо-католицька церква	0,8%
5. Протестантська церква	1,7%
6. Інша конфесія	1,4%
7. Православний, не відношу себе до певного патріархату	10,9%
8. Віруючий, не відношу себе до жодної релігії	11,5%
9. Невіруючий, атеїст	11,8%
Важко відповісти	2,6%

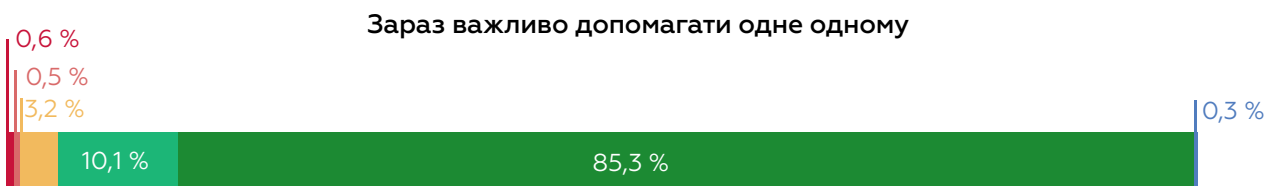
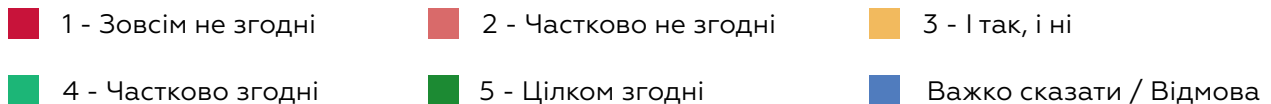
Ми бачимо, що порівняно з опитуваннями до повномасштабного вторгнення істотно скоротився відсоток тих, хто відносять себе до УПЦ. Водночас потребує ретельнішого аналізу та інтерпретації питання наповненості категорій «Православний без належності до певного патріархату» та вірян, що не відносять себе до жодної релігії.

Також варто зауважити, що і питання щодо мови спілкування вдома, і питання визначення своєї конфесійної належності є такими, де респонденти зазначають про власну самоідентифікацію. А отже, декларована відповідь може відбивати не стільки, наприклад, фактичну мовну поведінку респондента/ки, скільки його чи її політичну орієнтацію або суспільну позицію.

Соціальна згуртованість

Для оцінки рівня соціальної згуртованості важливими є рівень міжособистісної та соціальної довіри. Ми поставили низку питань, які дозволяють оцінити ці рівні довіри. Так, абсолютна більшість респондентів повністю погоджується, що зараз важливо допомагати одне одному. Ще 10% радше погоджуються з цим (що загалом дає 95% згодних). І тільки 3% висловили незгоду тою чи іншою мірою. Водночас подібне, але «протилежно сформульоване» питання «Зараз такі часи, що кожен сам за себе» викликало заперечення у 53% (з них у 35% – категоричне). Погодилась із цим твердженням чверть респондентів (25%), а ще 22% – відповіли «і так, і ні». Тож ми бачимо, що, хоча більше половини українців і виявляють достатній рівень соціальної згуртованості, проте на відповіді впливають формулювання питання. Також не можна виключати, що ми фіксуємо радше соціальні диспозиції, і на відповіді частини людей впливає усвідомлення того, яка альтернатива є соціально схвальною. Водночас надання соціально схвальної відповіді чи фіксування диспозицій не обов'язково погіршують якість даних, зважаючи на достатньо великий потенційний вплив на нашу поведінку очікувань та сподівань тих, хто нас оточує та хто для нас важливий.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім не згодні, а 5 – цілком згодні.

42% погоджуються з тезою «Я вважаю, що більшості людей у моїй країні можна довіряти», тоді як незгодних – 21%, а ще 37% відповіли «і так, і ні». Загалом це свідчить про середній рівень довіри і є співставним із показниками, що фіксувались в опитуваннях до повномасштабного вторгнення.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? **Я вважаю, що більшості людей у моїй країні можна довіряти.** Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

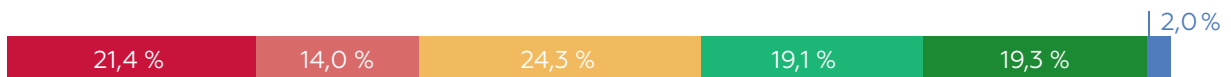
- 1 - Зовсім не згодні
 ■ 2 - Частково не згодні
 ■ 3 - І так, і ні
■ 4 - Частково згодні
 ■ 5 - Цілком згодні
 ■ Важко сказати / Відмова

Цікаво, що тільки третина респондентів (35%, з них 21% — категорично) не згодна з тим, що мешканці інших регіонів України суттєво відрізняються від мешканців їхнього регіону. Трохи більше третини (38%) бачить суттєві різниці.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? **Я вважаю, що мешканці інших регіонів України суттєво відрізняються від мешканців мого регіону.** Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

- 1 - Зовсім не згодні
 ■ 2 - Частково не згодні
 ■ 3 - І так, і ні
■ 4 - Частково згодні
 ■ 5 - Цілком згодні
 ■ Важко сказати / Відмова

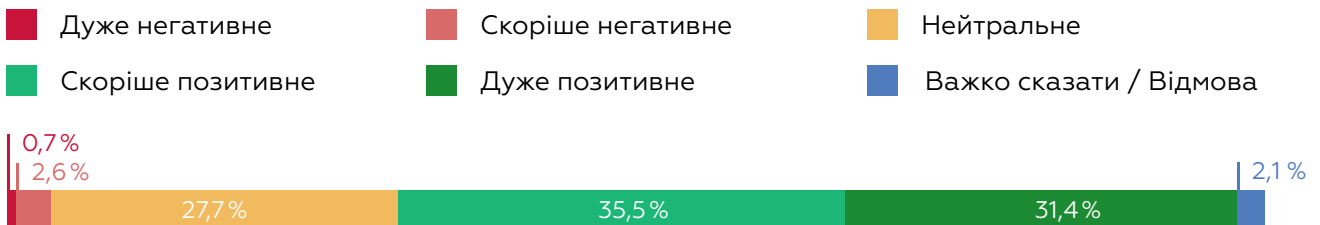

Ми не виявили чіткого й виразного впливу віку, регіону, статі чи наявності статусу ВПО на розподіли відповідей на ці чотири питання. Щодо регіону — то радше мова йде про відсутність тренду та виразної різниці або значних відмінностей у кількості тих, хто згоден і хто не згоден, тоді як між деякими регіонами могли фіксуватись окремі статистично значущі різниці відсотків.

Соціальні дистанції

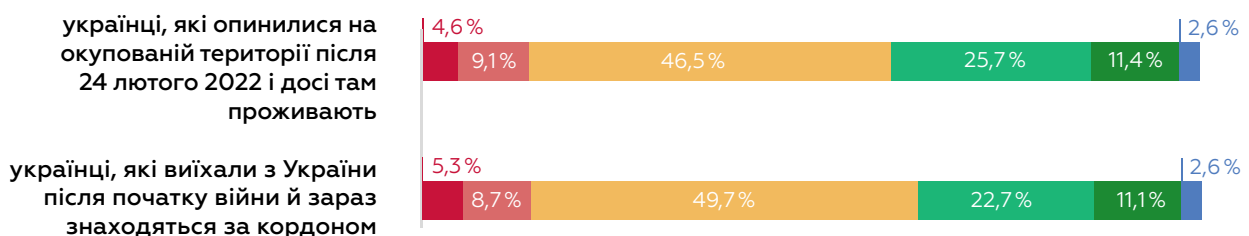
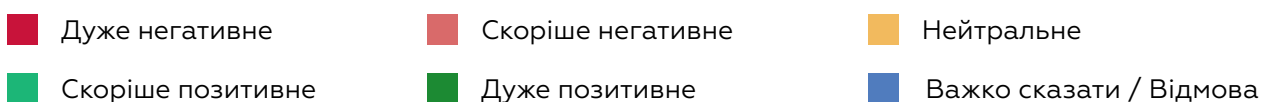
Окремо ми просили респондентів оцінити своє ставлення до різних соціальних груп (категорій). Якщо взяти громадян України, то до всіх категорій, про які ми запитували, переважає нейтральне ставлення. Єдиний виняток — внутрішньо переміщені особи, які живуть в інших регіонах України: до них переважає позитивне ставлення. Про це зазначили 64% респондентів (28% сказали про нейтральне, а 4% — про негативне ставлення).

Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне: **внутрішньо переміщені особи, які покинули свої домівки й живуть в іншому місці в Україні.**

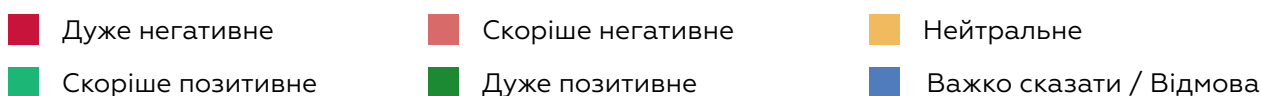
Серед тих категорій, до яких переважає нейтральне ставлення, ми бачимо, що найкраще ставляться до тих українців, які опинилися під окупацією у 2022 році й не змогли виїхати звідти: 47% ставляться нейтрально, 37% — позитивно, й тільки 14% — негативно. Так само 14% ставляться негативно до тих співгромадян, які виїхали за кордон і ще не повернулись, проте тут менший відсоток позитивного ставлення — 34%, а половина респондентів (50%) говорить про нейтральне ставлення. Такі дані свідчать про одну з можливих ліній майбутнього соціального розколу: на тих, хто був під час війни в Україні, та тих, хто виїхав. Ми вже бачимо певні ознаки такої соціальної напруги, зокрема у відповідях на це питання. Із часом є небезпека, що така напруга буде посилюватися.

Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне:

До російськомовних громадян України нейтрально ставиться 42% респондентів, негативно — 23%. Натомість позитивно висловлюється на їхню адресу третина (33%) опитаних. Найчастіше негативно респонденти висловлювалися на адресу тих українців, які опинилися і досі проживають на територіях, окупованих із 2014 року — про це сказали 26%. Водночас тих, хто ставиться до таких людей нейтрально, 49%, а ще 23% сказали про позитивне ставлення.

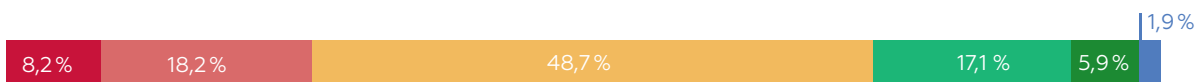
Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне:

Російськомовні громадяни України

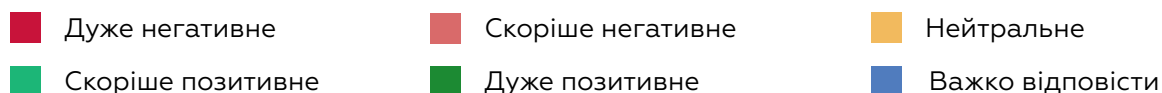

Українці, які опинилися на окупованій території з 2014 року й досі там проживають

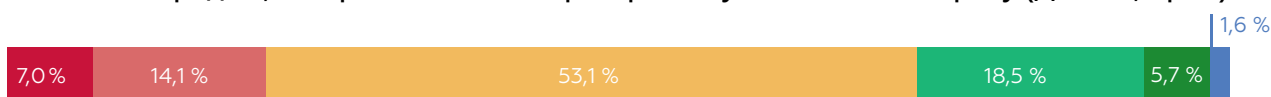

Статистично значущі різниці у ставленні до тих, хто виїхав і не повернувся та перебуває в Україні чи за кордоном, спостерігаються тільки в кількох окремих гендерно-вікових категоріях. Наприклад, серед чоловіків 18–35 років ставлення до обох категорій є гіршим: тобто більше тих, хто ставиться до них відповідно негативно і нейтрально. У ставленнях до тих, хто опинився на окупованих територіях, є кореляція з мовою спілкування вдома: ті, хто говорять українською, ставляться гірше. Також є кореляція, хоч і незначна, з власним статусом ВПО: ті, хто самі є внутрішньо переміщеними особами, гірше ставляться до тих, хто залишився в окупації. Натомість виразних регіональних трендів не спостерігається. Щодо віку, то цікаво, що віковий тренд ми бачимо тільки у питанні про ставлення до тих, хто живе в окупації з 2014 року: чим менший вік респондентів, тим гірше ставлення ми фіксуємо. Очікувано, наявність родичів на відповідних окупованих територіях впливає на дещо краще ставлення до цієї категорії людей (але не обов'язково — до решти). Водночас, загалом переважає у всіх групах нейтрально-позитивне ставлення (більше 51%).

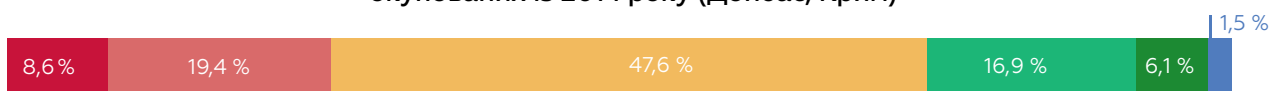
Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне: **українці, які опинилися на окупованій території з 2014 року й досі там проживають**

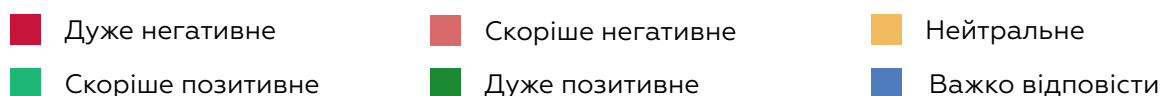
Є близькі родичі, які проживають на територіях окупованих із 2014 року (Донбас, Крим)

Немає близьких родичів, які проживають на територіях окупованих із 2014 року (Донбас, Крим)

Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне: **українці, які опинилися на окупованій території після 24 лютого 2022 і досі там проживають**

Є близькі родичі, які проживають на територіях окупованих із 2022 року

Немає близьких родичів, які проживають на територіях окупованих із 2022 року

У ставленні до російськомовних громадян України ми бачимо дещо очікувані кореляції з регіоном, мовою спілкування вдома та наявністю статусу ВПО (не-ВПО ставляться дещо гірше). Проте загалом у всіх категоріях переважає нейтрально-позитивне ставлення (сумарно більше 51%).

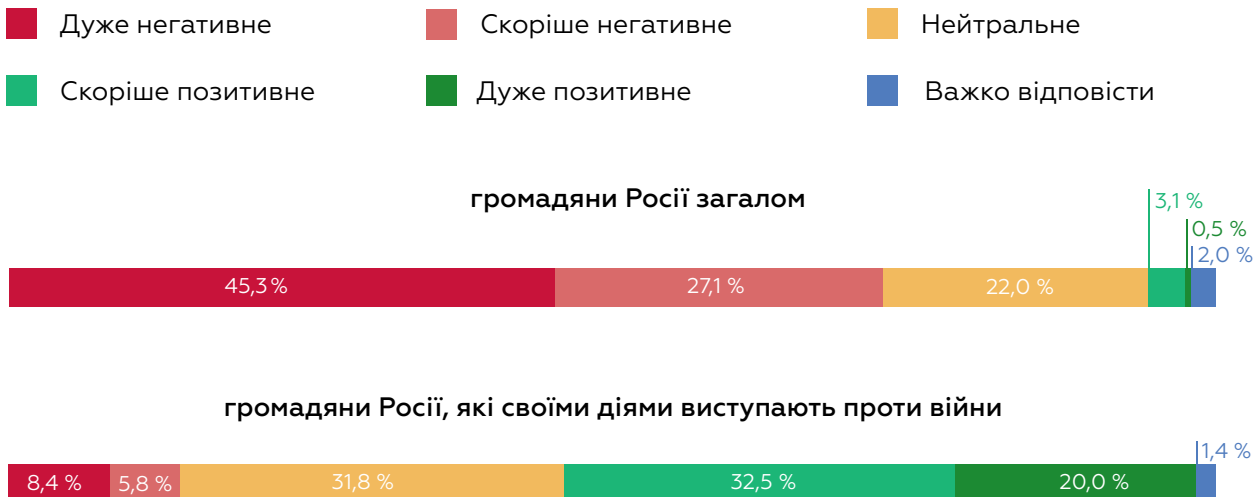
Цікаво, що якщо ми спробуємо сформулювати аналітичну категорію «ставлення до жителів окупованих територій» на основі відповідей респондентів на два питання про ставлення до українців, які досі живуть на територіях, окупованих відповідно з 2014 та з 2022 років, то таких типів ставлення буде фіксуватися чотири: позитивне, нейтральне, мінливе (коли є неспівпадіння або несуголосність у відповідях на ці два питання) та негативне. Фактично за рівнем «позитивності» ставлення ця категорія має градації від позитивного до нейтрального, потім мінливого й на решті — негативного.

До того ж ця аналітична категорія/змінна буде корелювати з відповідями респондентів на, наприклад, такі питання, як:

- «Всі, хто залишився на територіях, окупованих із 2014 року, є проти України». Чим краще ставлення, тим більше незгодні.
- «Жителі тимчасово окупованих територій не мали вибору й були змушені отримувати російські паспорти». Чим краще ставлення, тим більше підтримують.
- «Абітурієнти з окупованих територій повинні мати пільги при вступі до українських закладів вищої освіти протягом певного періоду». Чим краще ставлення, тим більше підтримують.

Окремо ми запитали наших співгромадян про їхнє ставлення до громадян Росії загалом та до тих із них, які своїми діями виступають проти війни. Очікувано, загалом до росіян переважає негативне ставлення: майже три чверті (72%) сказали про це, причому 45% визначили своє ставлення як дуже негативне. Ще 22% вказали на нейтральне ставлення і тільки 3% — про позитивне. У ставленні до росіян загалом не було жодної категорії (вікової, за регіоном, мовою тощо), серед якої б про негативне ставлення говорили менше 55%, а про позитивне — 10% чи більше. Тобто ми бачимо цілком консолідовані ставлення і позиції.

Оцініть, будь ласка, Ваше ставлення до таких соціальних чи національних груп по шкалі дуже негативне, скоріше негативне, нейтральне, скоріше позитивне, або ж дуже позитивне:

Водночас на питання про ставлення до громадян Росії, які своїми діями виступають проти війни, ми отримали зовсім інші відповіді. Так, до цієї категорії людей переважає загалом позитивне ставлення (52%). Ще 32% говорить про нейтральне ставлення, і тільки 14% — про негативне. Позитивне ставлення переважає майже у всіх соціально-демографічних групах за поодинокими винятками. Наприклад, «найгірше» — тобто переважно нейтральне — ставлення до таких людей ми бачимо у віковій когорті 18–29, де нейтральне ставлення виявляють 41%, позитивне мають 39%, а негативне — 20%.

Вибори на деокупованих територіях

Одним із важливих елементів реінтеграції є проведення виборів на деокупованих територіях. Проте питання щодо часу проведення перших виборів та прийнятності обмеження виборчих прав потребують зваженого підходу та політичного консенсусу. У нашому опитуванні ми поставили ряд питань щодо місцевих та загальнонаціональних виборах на територіях, окупованих із 2014 та з 2022 років.

Найперше ми поцікавились, у якому форматі (тобто як і коли) взагалі має бути відновлене місцеве самоврядування на звільнених територіях. Маючи однакові опції для вибору, респонденти обрали кардинально відмінні відповіді. Так, щодо окупованих із 2014 року територій (Крим та ОРДЛО) відносна більшість опитаних (46,6%) вважає, що місцеве самоврядування можна відновити не раніше, ніж через 5 років після деокупації, а до того мають діяти військово-цивільні адміністрації. Натомість для новоокупованих територій — йдеться насамперед про Запорізьку та Херсонську області — абсолютна більшість (55,2%) вважає прийнятним відновлення самоврядування «одразу після деокупації і у повному обсязі». **Відмінність у поглядах можна пояснити усвідомленням впливу тривалості окупації та більш негативним ставленням до тих, хто проживає в ОРДЛО та Криму.** Однак, тут також важливо звернути увагу й на другі за популярністю опції. Зокрема, щодо окупованих із 2014 року територій третина опитаних (29,7%) виступає за «відновлення одразу після деокупації і у повному обсязі», хоча цей варіант є практично неможливим через непроведення на тих територіях реформи децентралізації. Це може свідчити про те, що ці респонденти мають довіру до наших громадян із тимчасово окупованих територій та вірять, що відновлення самоврядування в повному обсязі не призведе до зловживань, або ж просто не усвідомлюють, що на цих територіях не відбулась реформа децентралізації. Водночас, також майже третина опитаних (27,4%) вважає, що після звільнення новоокупованих територій самоврядування хоча й має бути відновлене одразу, проте з певними обмеженнями — щодо ОРДЛО та Криму цю опцію підтримують майже 19%.

Як і коли має бути відновлене місцеве самоврядування на територіях окупованих із 2014 року (Донбас, Крим) після їх звільнення?	
Місцеве самоврядування має бути відновлене одразу після деокупації і у повному обсязі	29,7%
Одразу після деокупації, але повноваження потрібно обмежити	18,6%
Через 5 років після деокупації, до цього часу там мають діяти військово-цивільні адміністрації	46,6%
Інше	0,9%
Важко відповісти	4,3%

Як і коли має бути відновлене місцеве самоврядування на деокупованих територіях Запорізької та Херсонської областей після їх звільнення?	
Місцеве самоврядування має бути відновлене одразу після деокупації і у повному обсязі	55,2%
Одразу після деокупації, але повноваження потрібно обмежити	27,4%
Через 5 років після деокупації, до цього часу там мають діяти військово-цивільні адміністрації	14,3%
Інше	0,8%
Важко відповісти	2,2%

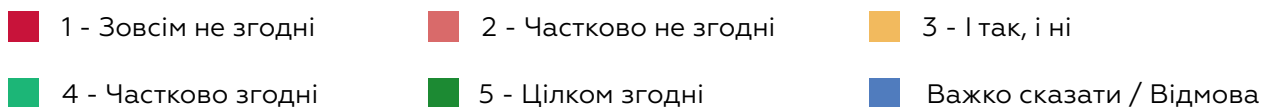
У відповідях на питання про відновлення самоврядування на всіх тимчасово окупованих територіях очікувано є зв'язок зі ставленням до мешканців цих територій: чим позитивніше ставлення, тим із більшою ймовірністю респонденти підтримують відновлення одразу й у повному обсязі. Натомість регіональні відмінності більшою мірою присутні саме у відповідях на питання про ОРДЛО та Крим: наприклад, найпопулярнішою опцією для респондентів із Донбасу є негайне відновлення (39%), натомість для всіх інших макрорегіонів — «через 5 років після деокупації, до цього часу мають діяти військово-цивільні адміністрації». Ба більше, можемо спостерігати й суттєву відмінність у розриві між опцією відновлення одразу та через 5 років: для Донбасу вона складає всього 1% (що не є статистично значущим) на користь першого варіанту, тимчасом як для Півдня — 9% (35% та 44% відповідно), для Сходу — 13% (31% і 44% відповідно), Заходу — 15% (30% і 45% відповідно), Центру — 21% (29% та 50% відповідно), Києва — 37% (17% та 54% відповідно).

Як і коли має бути відновлене місцеве самоврядування на територіях окупованих із 2014 року (**Донбас, Крим**) після їх звільнення? (регіональний розподіл)

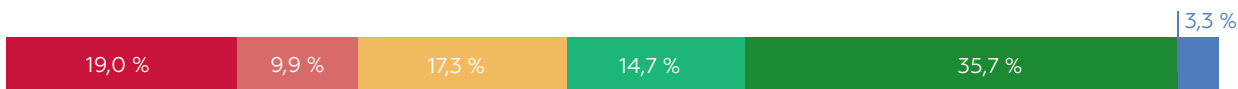
	Захід	Галичина	Центр	Київ	Південь	Схід	Донбас	Україна
Місцеве самоврядування має бути відновлене одразу після деокупації і у повному обсязі	30,3%	27,7%	28,8%	17,1%	35,3%	30,6%	38,9%	29,7%
Одразу після деокупації, але повноваження потрібно обмежити	20,7%	20,7%	16,6%	23,3%	15,7%	18,5%	18,4%	18,6%
Через 5 років після деокупації, до цього часу там мають діяти військово-цивільні адміністрації	45,3%	47,3%	49,7%	54,1%	44,3%	43,9%	37,8%	46,6%
Інше	1,0%	0,8%	1,2%	1,5%	0,4%	0,7%	0,0%	0,9%
Важко відповісти	2,7%	3,5%	3,8%	4,0%	4,4%	6,3%	4,9%	4,3%

Цікаво порівняти результати описаних вище питань із результатами, отриманими на питання щодо перших виборів до місцевого самоврядування після деокупації у форматі «Якою мірою Ви згодні з твердженням...». Так, з твердженням «На територіях, окупованих із 2014 року, вибори до місцевого самоврядування мають відбутися не раніше ніж через 5 років після деокупації» погодився 51% опитаних. Водночас ще більше — 72% — підтримали позицію, що «на територіях, окупованих у 2022 році, вибори до місцевого самоврядування мають відбутись одразу після завершення війни щойно це дозволять умови». Тож можемо констатувати, що, попри відмінність в абсолютних показниках, загальний тренд підтвердився: для ОРДЛО та Криму більшість обирає 5-річний перехідний період, тимчасом як для новоокупованих територій — негайне відновлення самоврядування, щойно це дозволять безпекові умови.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім не згодні, а 5 – цілком згодні.

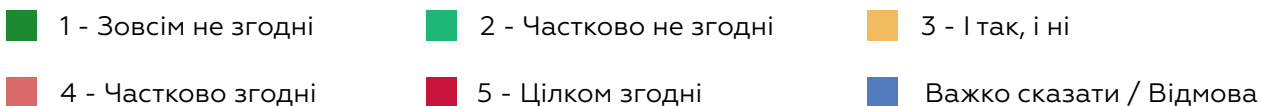
На територіях, окупованих із **2014** року, вибори до місцевого самоврядування мають відбутися не раніше ніж через 5 років після деокупації

На територіях, окупованих у **2022** році, вибори до місцевого самоврядування мають відбутись одразу після завершення війни щойно це дозволять умови

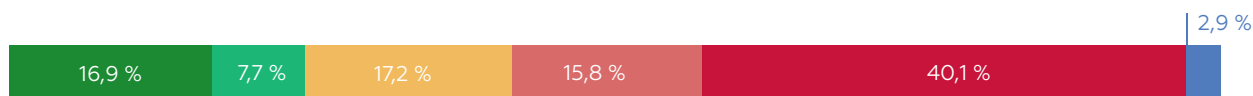
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім не згодні, а 5 – цілком згодні.

Право голосувати на президентських та парламентських виборах для жителів територій, окупованих із 2014 року, має бути таким самим, як і для всіх інших громадян України, тобто не обмежуватися

Право балотуватись до парламенту (ВРУ) для жителів територій, окупованих із 2014 року, має бути обмежене на певний строк

Що ж стосується можливих обмежень виборчого права для мешканців ОРДЛО та Криму, що, однак, на сьогодні не є можливими з погляду Конституції України, то тут відповіді респондентів залежали від того, чи питання стосувалось права голосування чи права балотування. Якщо у випадку права голосувати більшість опитаних (67%) виступила проти обмежень, то в питанні про можливість висунення кандидатами до парламенту 56% респондентів виступили за обмеження на певний строк. Хоча у відповідях на ці питання спостерігаються регіональні відмінності, проте в усіх макрорегіонах найпопулярніші опції підтримали більшість опитаних, що можна вважати консенсусом. Цікаво, що на позицію щодо можливих обмежень не впливає навіть наявність родичів, які проживають на ТОТ. **Загалом можна позитивно оцінити розуміння більшістю респондентів неприйнятності обмеження права голосу тих громадян України, які опинились в окупації з 2014 року. Водночас результати, які свідчать про схвалення більшістю обмеження права балотуватись, показують недовіру до політично активних мешканців ОРДЛО та Криму як потенційних кандидатів на виборах до Верховної Ради.**

Статус Криму

Дії Сил оборони України на території Криму актуалізують дискусії щодо майбутнього статусу півострова та ролі, яку має відігравати кримськотатарська спільнота після деокупації. Питання щодо статусу Криму Школа політичної аналітики НаУКМА регулярно ставить у своїх опитуваннях. Хоча абсолютні цифри змінюються, проте й у 2020 (37%), й у 2021 (55%), і в цьому опитуванні (45%) більшість респондентів обрала варіант «Автономна республіка (як до окупації)». **Перманентність таких результатів свідчить про те, що в українському суспільстві фактично відсутня змістовна дискусія з цього питання, і, як наслідок, громадяни не розуміють, чому в принципі потрібна зміна статусу.** Ба більше, другою за популярністю відповіддю була «Звичайна область без особливого статусу» (32%), що також сигналізує про те, що громадяни тяжіють до знайомих і зрозумілих категорій.

Тож якщо в планах української влади є зміна статусу півострова після його деокупації (наприклад, ще у 2017 була створена робоча група з цього питання в рамках Конституційної Комісії, що готувала зміни до Конституції України), це потребуватиме серйозної і глибокої інформаційної кампанії та обговорень. Важливо звернути увагу на те, що варіант «кримськотатарська автономія», який, хоча й розуміється по-різному, але обговорюється в експертних колах, набрав лише 17% підтримки, яка, до того ж, суттєво варіюється за регіонами: від 9% на Донбасі до 30% у Києві.

Яким має бути статус Криму після відновлення української влади на півострові?

	Захід	Галичина	Центр	Київ	Південь	Схід	Донбас	Україна
Звичайна область без особливого статусу	28,2%	37,4%	31,0%	30,4%	33,3%	32,1%	31,3%	31,9%
Автономна республіка (як до окупації)	49,8%	36,7%	44,8%	36,0%	44,3%	48,7%	52,9%	45,0%
Кримськотатарська автономія	15,1%	19,5%	21,1%	30,0%	15,3%	13,0%	9,3%	17,7%
Інше	1,1%	1,5%	0,1%	1,0%	1,0%	0,5%	0,0%	0,7%
Важко відповісти	5,9%	5,0%	3,0%	2,5%	6,1%	5,6%	6,5%	4,7%

Інше питання, яке також прямо пов'язане з кримськими татарами, стосувалось отримання ними окремого представництва (квоти) у місцевій раді Криму (ми спеціально не згадували парламент, щоб не прив'язувати це питання до статусу півострова). Тут 60% опитаних погодились із такою позицією. Хоча у відповідях на це питання також наявні регіональні відмінності, проте вони не є аж настільки суттєвими, як для попереднього твердження. Також, очікувано, якщо зіставляти результати цього питання з попереднім, то найбільше прихильників надання окремого представництва кримським татарам саме серед тих, хто підтримує кримськотатарський статус автономії.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Кримські татари повинні отримати окреме представництво (квоту) у місцевій раді Криму. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім не згодні, а 5 – цілком згодні.

■ 1 - Зовсім не згодні	■ 2 - Частково не згодні	■ 3 - І так, і ні
■ 4 - Частково згодні	■ 5 - Цілком згодні	■ Важко сказати / Відмова

Відновлення справедливості та відповідальність

Окремий блок питань стосувався встановлення відповідальності та відновлення справедливості, зокрема на деокупованих територіях. Ми ставили питання щодо притягнення до відповідальності людей, які працювали в окупаційній владі, ЗМІ, школах чи силових структурах.

У відповідь на питання про те, що робити з працівниками поліції, які працювали на окупованих територіях, 55% респондентів обрали опцію «звільнити всіх без винятків», але прикметно, що другою за популярністю відповіддю з 28% є варіант «дозволити працювати, звільнити лише тих, хто має особисто нести кримінальну відповідальність за колабораціонізм». Звільнення тих, хто був залучений до політичних справ, навіть якщо їхні дії не підлягають кримінальній відповідальності, підтримали 14% респондентів.

Що робити з працівниками поліції, які працювали на окупованих територіях?

Натомість ситуація з відповідями на питання про те, що робити з рятувальниками, які працювали на окупованих територіях, виглядає абсолютно інакше: 63% вважають, що їм треба дозволити працювати, а звільнити лише тих, хто нестиме кримінальну відповідальність за колабораціонізм. У відповіді «звільнити всіх без виключення» — 5%. Пропонують звільнити лише тих, хто був залучений до політичної діяльності, навіть якщо їхні дії не підлягають кримінальній відповідальності — 19%.

Що робити з рятувальниками, які працювали в службі з надзвичайних ситуацій на окупованих територіях?

Прикметно, як відрізняються відповіді на питання про те, що робити після деокупації з поліцейськими й рятувальниками за опцією «не звільняти нікого» — у випадку з поліцейськими так вважає 1% респондентів, у випадку з рятувальниками — 11%.

Якщо подивитися на регіональний розподіл відповідей на ці питання, то вони позначаються високим ступенем узгодженості в тому розумінні, що практично відсутній значний розкид відповідей: від найбільшого відсотка відповіді про те, що треба звільнити всіх без винятків поліцейських, у 59% на Донбасі до 51% у Києві, тобто 8% різниця. Така ж різниця у 8% у варіантах відповіді «звільнити тих, хто був долучений до політичної діяльності, навіть якщо їхні дії не підлягають кримінальній відповідальності за колабораціонізм» — 39% респондентів із Галичини і 22% на Донбасі обрали цей варіант.

Щодо рятувальників, то варіант про звільнення тих, хто був залучений до політичної діяльності, респонденти обирали в діапазоні від 66% (Центр) до 59% (Схід), тобто теж не можемо констатувати якогось розмаху у відповідях.

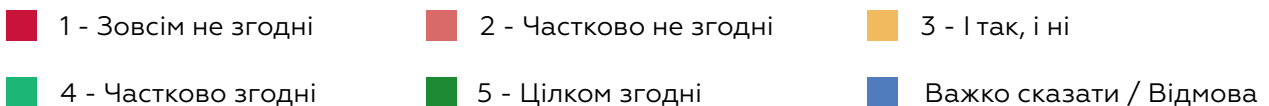
У відповідь на питання про те, що робити з працівниками окупаційних ЗМІ після деокупації територій, 58% виступає за звільнення всіх, навіть рядових працівників, 35% підтримують звільнення лише керівництва ЗМІ, і лише 5% — обрали варіант «не звільняти нікого». Якщо подивитися на регіональний розподіл відповідей на це питання, то виділяється Донбас, де порівну, по 46%, респондентів обрали варіант зі звільненням усіх працівників і «звільняти лише керівництво ЗМІ». Водночас в усіх інших регіонах переважає варіант зі звільненням усіх: від найбільших 66% у Києві до 51% на Заході. Цей варіант обрали 62% респондентів, які повідомили, що вдома спілкуються українською, 52% тих, хто спілкується російською, і 55% — обидвома мовами, тобто бачимо, що серед україномовних більше тих, хто виступає за звільнення всіх працівників окупаційних ЗМІ.

На Вашу думку, кого варто притягнути до відповідальності з працівників окупаційних ЗМІ після деокупації територій?

	Захід	Галичина	Центр	Київ	Південь	Схід	Донбас	Україна
Усіх працівників окупаційних ЗМІ, у тому числі рядових	50,6%	64,0%	61,6%	65,6%	57,5%	57,0%	45,9%	58,3%
Лише керівництво окупаційних ЗМІ	41,4%	31,6%	30,8%	28,7%	35,5%	34,6%	46,0%	34,5%
Нікого не притягати	4,6%	1,9%	5,1%	3,7%	4,7%	6,3%	7,3%	4,8%
Важко відповісти	3,5%	2,5%	2,5%	2,0%	2,4%	2,2%	0,8%	2,4%

У відповідь на два питання про відповідальність людей з окупованих територій за їхню роботу в окупаційних адміністраціях територій, які були окуповані з 2014 та 2022 рр., що їх було поставлено окремо, практично три чверті — 74% у першому випадку (з 2014 р.) та 72% (з 2022 р.), обрали варіант «цілком згодні» з твердженням, що таким людям треба заборонити працювати на державній службі. Лише 5% та 7% відповідно обрали варіант «зовсім не згодні». Також варто зазначити, що на обидва питання лише біля 1% тих, хто не визначався (тобто обрали варіант «важко відповісти»).

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Людам, які працювали в окупаційних місцевих адміністраціях територій, окупованих із 2014 треба заборонити працювати на державній службі

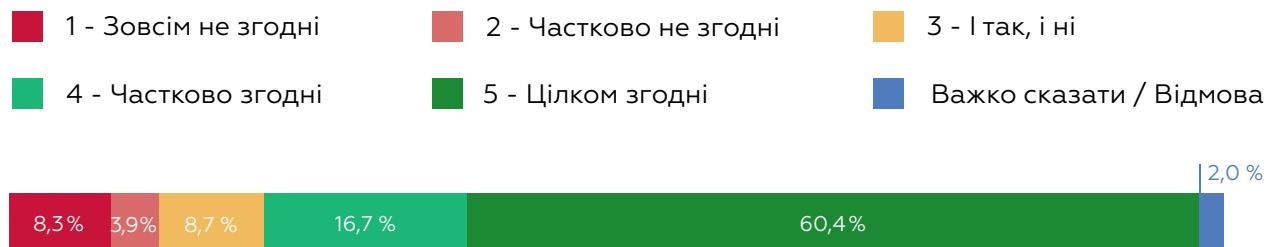

Людам, які працювали в окупаційних місцевих адміністраціях територій, окупованих із 2022 треба заборонити працювати на державній службі

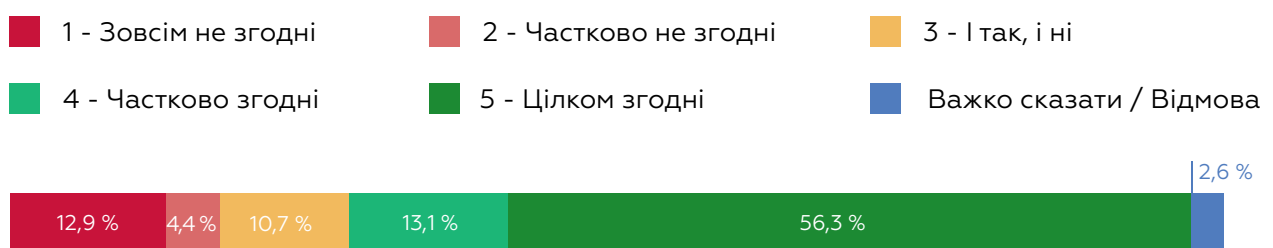
Варіант «цілком згодні» у відповідь на питання про те, що в процесі встановлення відповідальності потрібно застосовувати індивідуальний підхід до підозрюваних у співпраці з окупантами, обрали 60% респондентів. Водночас ще 17% обрали варіант «скоріше згодні», відповідно, ми можемо говорити про те, що дві третини опитаних підтримують індивідуальний підхід до підозрюваних у співпраці з окупантами, оскільки сукупно варіанти відповіді «цілком не згодні» (8%) та «скоріше не згодні» (2%) становлять 10%.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? У процесі встановлення відповідальності потрібно застосовувати індивідуальний підхід до підозрюваних у співпраці з окупантами. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Ми також запитали, чи вважають респонденти прийнятним віддавати громадян України, засуджених за колабораціонізм, на обмін у Росію: майже 70% опитаних згодні з такою опцією, 17% — незгодні.

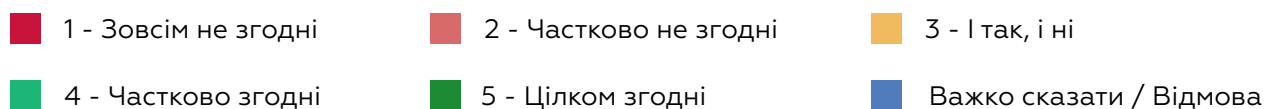
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Віддавати громадян України, засуджених за колабораціонізм, на обмін у Росію є прийнятним. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Якщо дивитися на те, які категорії людей потрібно звільняти з посад після деокупації територій, то картина суттєво відрізняється залежно від того, чи це керівники місцевих окупаційних адміністрацій (як із 2014 р., та і з 2022 р., ці питання ставилися окремо), чи це керівники середньої ланки **комунальних підприємств** на окупованих із 2014 р. територіях. У випадку останніх децю переважає незгода з позицією про звільнення: 21% обрали варіант «цілком

незгодні», 14% «скоріше незгодні», й 19% — «цілком згодні», 13% — «скоріше згодні» (тобто сукупно 35% проти 32%). Водночас, так би мовити «посередній» варіант, який показує невизначеність із цього питання, обрали 31% респондентів, який у випадку працівників середньої ланки окупаційних адміністрацій із 2014 р. обрали 11%, а з 2022 р. — 13%. На питання про те, чи звільняти працівників окупаційних адміністрацій, визначеність позицій респондентів зокрема демонструється тим, що 69% респондентів обрали варіант відповіді «цілком згодні» на питання про таких працівників на територіях, окупованих із 2014 року, і 65% — окупованих із 2022 року.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5 наскільки Ви згодні, що потрібно звільняти з посад такі категорії людей після деокупації території, де 1 — зовсім не згодні, 5 — цілком згодні.

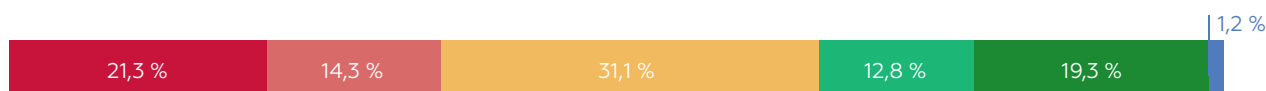
Керівники середньої ланки місцевих окупаційних адміністрацій, які працювали на територіях, окупованих із 2014 року

Керівники середньої ланки місцевих окупаційних адміністрацій, які працювали на територіях, окупованих із 2022 року

Керівники середньої ланки комунальних підприємств (наприклад, водоканалу, транспортних підприємств, електромереж), які працювали на територіях, окупованих із 2014 року

Ми також запитали, чи вважають респонденти, що ті громадяни України, які роздавали гуманітарну допомогу від росіян, мають нести за це відповідальність. 40% опитаних цілком згодні з тим, що вони мають нести відповідальність за це, 15% — зовсім не згодні, скоріше згодних і скоріше не згодних із покаранням за роздачу гуманітарної допомоги від росіян — по 10%.

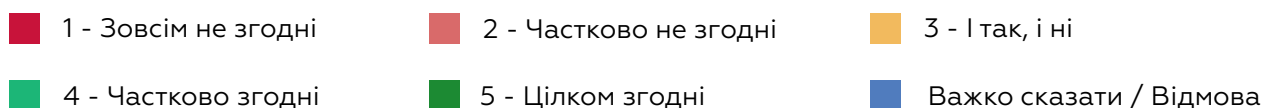
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Ті громадяни України, які роздавали гуманітарну допомогу від росіян, мають нести за це відповідальність. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

	Українська	Російська	Й українська, і російська	Загалом
Зовсім не згодні	11,3%	27,1%	16,9%	14,7%
Частково не згодні	8,8%	13,3%	13,3%	10,7%
І так, і ні	20,2%	26,1%	24,5%	22,2%
Частково згодні	11,8%	8,4%	10,3%	11,0%
Цілком згодні	46,7%	21,9%	33,4%	40,0%
Важко відповісти	1,2%	3,2%	1,6%	1,5%

Цікавим також є мовний розподіл відповідей на це питання. Серед тих респондентів, які повідомили, що вдома спілкуються українською мовою, 47% цілком згодні з тим, що за роздачу гуманітарної допомоги від росіян варто карати, й 11% — цілком не згодні. Серед російськомовних 27% зовсім із цим не згодні, а 22% — цілком згодні. Однак якщо скласти разом відповіді тих, хто повністю і скоріше згодні чи не згодні, то серед російськомовних кількість тих, хто не підтримує ідею покарання за роздачу гуманітарки від росіян на 10% переважає над тими, хто підтримує таку ідею — 40% та 30% відповідно, а серед українськомовних підтримують ідею покарання 59%, а не підтримують — 20%, тобто різниця становить 39%.

Ставлення до мобілізованих до армії так званих «ДНР/ЛНР» та російської армії ми намагалися з'ясувати за допомогою двох питань: чи має Україна враховувати, чи була людина примусово до цих структур мобілізована при встановленні її відповідальності, а також про те, чи варто звільнити від відповідальності тих, хто були мобілізовані, але НЕ вчинили тяжких злочинів. У першому випадку 46% опитаних повністю погодилися і ще 22% скоріше погодилися з тим, що треба враховувати, чи була людина мобілізована примусово, натомість не погодилися із цим сукупно (тобто повністю і скоріше не згодні респонденти) 15%. Однак, у відповідь на друге питання про те, чи звільнити від відповідальності тих мобілізованих, які не вчинили тяжких злочинів, 30% категорично не згодні, ще 14% скоріше не згодні, цілком згодними виявилися 18% респондентів і ще 14% — скоріше згодними з такою ідеєю.

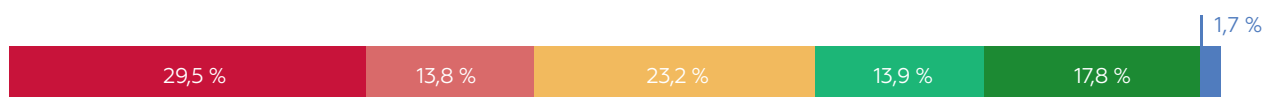
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Україна має враховувати, чи була людина примусово мобілізована до збройних формувань так званих «ДНР/ЛНР» та російської армії, при встановленні її відповідальності (наприклад, у суді)

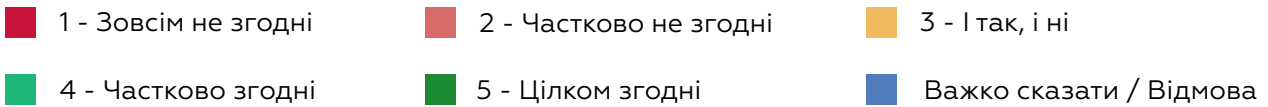
Мобілізованих до збройних формувань так званих «ДНР/ЛНР» та російської армії громадян України, які НЕ вчинили тяжких злочинів варто звільнити від відповідальності (під тяжкими злочинами розуміється катування, вбивства цивільних чи військовополонених)

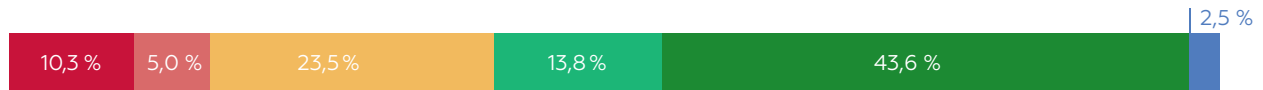
Розподіл за мовою спілкування вдома вказує на те, що серед україномовних рівно на 10 % більше тих, хто зовсім чи скоріше не згодний із такою ідеєю «амністії», порівно до російськомовних — 45 % та 35 % відповідно, і 9 % становить різниця у варіантах відповідей «цілком згодні» та «скоріше згодні» — 30 % україномовних та 39 % російськомовних.

Ми також запитали в наших респондентів їхню думку про те, що варто робити з вчителями історії та всіма вчителями, які працювали на окупованих територіях із 2014 р. та з 2022 р. — чи варто їх звільняти? 44 % цілком згодні з тим, що вчителів історії варто звільняти, ще 14 % — скоріше згодні, 10 % — зовсім не згодні, і 6 % — скоріше не згодні. У випадку всіх вчителів, які працювали під окупацією з 2014 р., то 31 % цілком згодні з тим, що їх треба звільняти, ще 15 % — скоріше згодні, 15 % — зовсім не згодні, і 9 % — скоріше не згодні, а щодо всіх вчителів із 2022 р., то картина відрізняється не суттєво: 27 % — цілком згодні з потребою їх звільняти, ще 13 % — скоріше згодні, 17 % — цілком не згодні, ще 11 % — скоріше не згодні. Водночас варто зазначити, що практично третина респондентів (від 23 % на відповідь про питання щодо звільнення вчителів історії, які працювали під окупацією, до 31 % — усіх вчителів, які працювали на окупованих із 2022 р. територіях) обрали «посередній» варіант, який можна інтерпретувати як відповідь «і так, і ні» або як те, що респонденти не визначилися остаточно зі своєю позицією.

Оцініть за шкалою від 1 до 5 наскільки Ви згодні, що потрібно звільняти з посад такі категорії людей після деокупації територій, де 1 – зовсім не згодні, 5 – цілком згодні.

Вчителі історії, які працювали в школах на окупованих територіях

Усі вчителі, які працювали в школах на територіях, окупованих із 2014 року

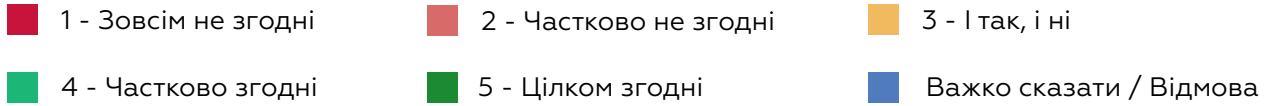
Усі вчителі, які працювали в школах на територіях, окупованих із 2022 року

Прикметно, що позиції щодо звільнення вчителів, які працювали під окупацією, відрізняється залежно від мови респондентів: 30% україномовних обрали варіант відповіді «цілком згодні» з тим, що вчителів, які працювали на окупованих територіях із 2022 р., треба звільняти, і лише абсолютно така ж кількість російськомовних респондентів – 30% – обрали діаметрально протилежну відповідь – зовсім не згодні. Якщо ж додати і відповіді тих, хто скоріше не погоджується чи скоріше погоджується, то ми отримуємо картину: 44% україномовних підтримують звільнення всіх учителів, а 42% російськомовних – не підтримують.

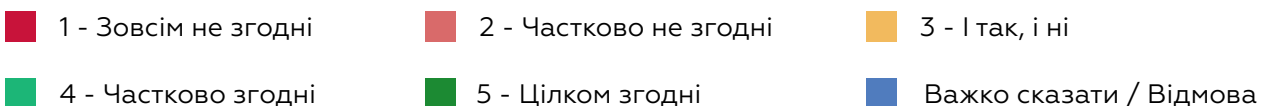
Водночас також варто зазначити, що ми питали в наших респондентів, чи матиме Україна достатньо кадрового ресурсу, щоб звільнити та замінити всіх вчителів, які працювали під час окупації. Наше питання було сформульоване як негативне припущення, що в нас такого ресурсу НЕ буде. 20% цілком не згодні, ще 12% – скоріше не згодні, 23% – цілком згодні, ще 17% – скоріше згодні, 23% обрали умовний варіант «і так, і ні». Тож, хоча тих, хто згодні із цією позицією, на 9% більше ніж тих, хто не погодився, важко стверджувати, що ми маємо чітку позицію щодо того, чи є в Україні достатньо кадрового ресурсу, щоб звільнити та замінити всіх вчителів, які працювали під час окупації.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Після деокупації України не матиме достатньо кадрового ресурсу, щоб звільнити та замінити всіх вчителів, які працювали під час окупації. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

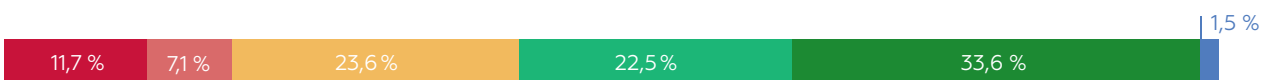

У нашому опитуванні також був блок про відповідальність мешканців з окупованих територій, зокрема щодо примусової паспортизації, дружніх стосунків з окупаційними силами і про оцінку респондентами можливого самосуду громади щодо людей, які співпрацювали з окупантами. У відповіді на питання про те, чи вважають респонденти, що жителі тимчасово окупованих територій не мали вибору й були змушені отримувати російські паспорти, 34% обрали варіант «цілком згодні», «скоріше згодні» — 23%, «зовсім не згодні» — 12%, ще 7% — «скоріше не згодні». Відповідно більшість — 57% — вважають, що під окупацією наші співгромадяни були вимушені отримати російські паспорти. У відповідь на питання про те, чи варто запровадити кримінальну відповідальність за отримання російського паспорта громадянам України на окупованих територіях, 21% обрав варіант «цілком згодні», 8% — «скоріше згодні» (тобто виходить, що майже третина — 29% опитаних — підтримують впровадження кримінальної відповідальності за отримання російського паспорта), але 26% обрали варіант «зовсім не згодні» й ще 16% «скоріше не згодні», при цьому 26% обрали умовний варіант «і так, і ні».

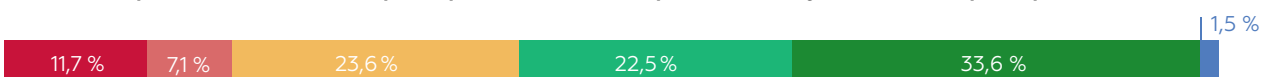
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Жителі тимчасово окупованих територій не мали вибору й були змушені отримувати російські паспорти

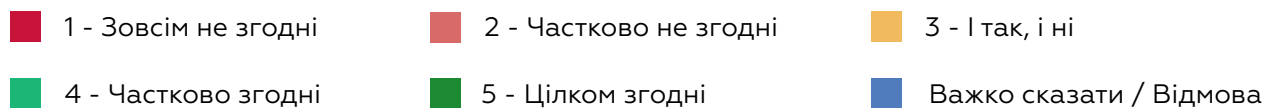

Необхідно запровадити кримінальну відповідальність за отримання російського паспорта громадянами України на окупованих територіях

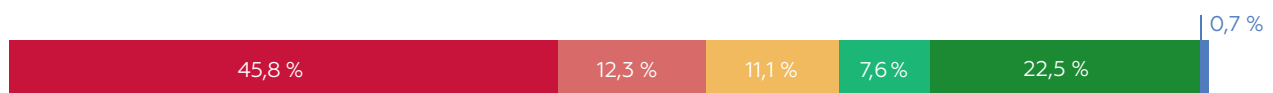

Якщо продовжувати тему покарання, то з тим, що на звільнених територіях громада має право на акти самосуду щодо людей, які підтримували Росію (словами чи діями), 46% опитаних зовсім не погодилися, ще 12% — скоріше не погодилися, тобто сукупно незгоду висловили 58%. «Цілком згодними» виявилися 22%, «скоріше згодними» — 8%, тобто разом — 30% респондентів. У відповідь на питання про те, чи заслуговують на суспільний осуд дружні або приятельські стосунки місцевих з окупаційними силами, зокрема військовими та чиновниками, то 59% обрали варіант відповіді «цілком згодні», ще 15% — «скоріше згодні» (тобто разом 74%), а натомість сукупно кількість тих, хто зовсім не згодні чи скоріше не згодні з таким твердженням, становить лише 10%. Тож бачимо, що три чверті підтримують суспільний осуд, але 58% не підтримують самосуд.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

На звільнених територіях громада має право на акти самосуду щодо людей, які підтримували Росію (словами або діями)

Дружні або приятельські стосунки місцевих жителів з окупаційними силами, зокрема військовими та чиновниками, заслуговують на суспільний осуд

Ми також запитали, чи вважають українці, що режим окупації сам по собі несе загрозу всім тим, хто живе на окупованих територіях: 74% цілком згодні, ще 13% — скоріше згодні. Тобто сам режим окупації як загрозу сприймають 87% опитаних, і лише 4% не згодні з такою думкою.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? **Режим окупації сам по собі несе загрозу всім тим, хто живе на окупованих територіях.** Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

- 1 - Зовсім не згодні
 ■ 2 - Частково не згодні
 ■ 3 - І так, і ні
■ 4 - Частково згодні
 ■ 5 - Цілком згодні
■ Важко сказати / Відмова

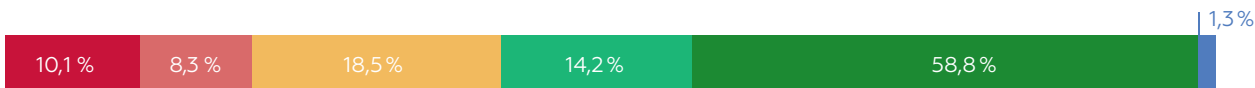

З твердженням про те, що всі ті, хто з окупованих територій виїхав до Росії, є проти України, цілком згодні 74%, скоріше згодні — 14% (разом — 62%), а не згодні зовсім (10%) і скоріше не згодні (8%) разом — 18%. З позицією, що всі, хто залишився на територіях, окупованих із 2014 р., є проти України, зовсім не згодні 24%, скоріше не згодні — 17% (сукупно — 41%), проти третини (29%) тих, хто цілком згоден (15%) чи скоріше згоден (14%).

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

- 1 - Зовсім не згодні
 ■ 2 - Частково не згодні
 ■ 3 - І так, і ні
■ 4 - Частково згодні
 ■ 5 - Цілком згодні
■ Важко сказати / Відмова

Усі ті, хто з окупованих територій України виїхав до Росії, є проти України

Усі хто залишився на територіях, окупованих із 2014 року, є проти України

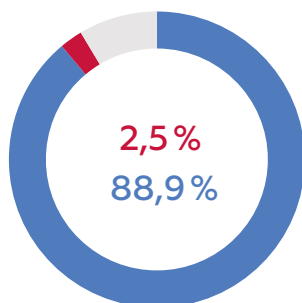
Ініціативи з реінтеграції та відновлення

Окремий блок питань був присвячений різним ініціативам, які мають сприяти реінтеграції населення та відновленню всіх (тобто тих, які окуповані й у 2014, й у 2022) деокупованих територій. Хоча і з різним рівнем підтримки, що варіюється від 55% до 90% залежно від конкретного заходу, більшість опитаних погодились із необхідністю всіх таких ініціатив. Так, ми бачимо абсолютну підтримку серед опитаних таких заходів:

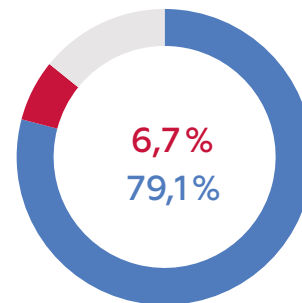
- безкоштовні курси з української мови та громадянської освіти,
- спеціальні програми для дітей та підлітків із деокупованих територій,
- міжрегіональні програми обміну (мобільності) для школярів,
- програми підтримки повернення мешканців на деокуповані території,
- податкові та кредитні пільги для бізнесу,
- створення мистецьких творів (фільми, книжки, серіали) про життя людей в умовах окупації та про українців, які були вимушені переселитись через війну.

■ Не підтримують

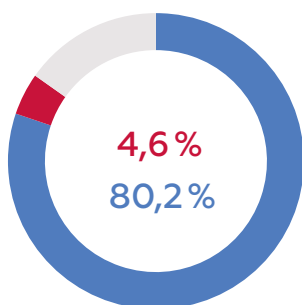
■ Підтримують

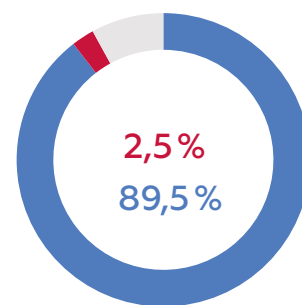
Держава має запровадити програми підтримки повернення мешканців на деокуповані території

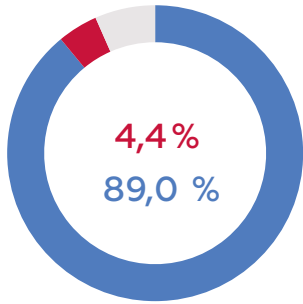
На територіях, зруйнованих унаслідок воєнних дій, мають діяти податкові та кредитні пільги для бізнесу

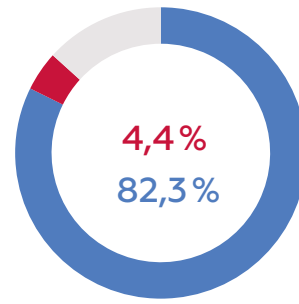
Необхідно запровадити міжрегіональні програми обміну (мобільності) для школярів

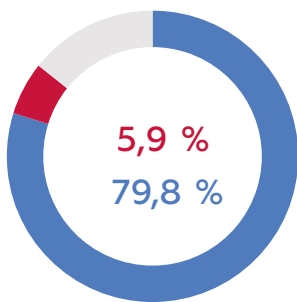
Держава має запровадити спеціальні програми для дітей та підлітків із деокупованих територій

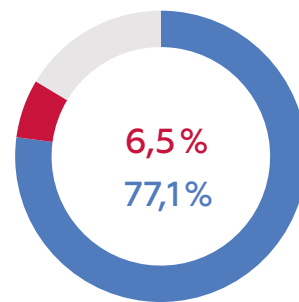
Держава має запровадити безкоштовні курси з української мови для мешканців деокупованих територій

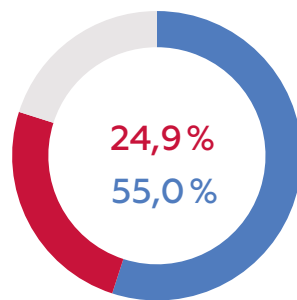
Держава має запровадити безкоштовні курси з громадянської освіти для мешканців деокупованих територій

Потрібно створювати більше мистецьких творів (фільми, книжки, серіали) про життя людей в умовах окупації

Потрібно створювати більше мистецьких творів (фільми, книжки, серіали) про українців, які були вимушені переселитись через війну

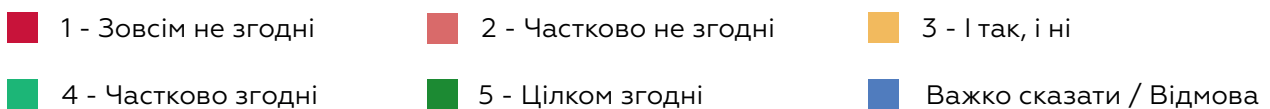
Абітурієнти з окупованих територій повинні мати пільги при вступі до українських закладів вищої освіти протягом певного періоду

Проте цікаво, що найменшу підтримку, хоча й абсолютної більшості, отримала пропозиція запровадження (чи, радше, продовження) пільг при вступі до закладів вищої освіти для абітурієнтів з окупованих територій; крім того, чверть опитаних виступила проти такого кроку. Дуже подібні результати Школа політичної аналітики НаУКМА отримала й у своєму [опитуванні](#) 2021 року: тоді майже 60% підтримували ідею пільг і 21% мав протилежну думку. **Найнижчий серед усіх запропонованих заходів рівень підтримки саме для надання**

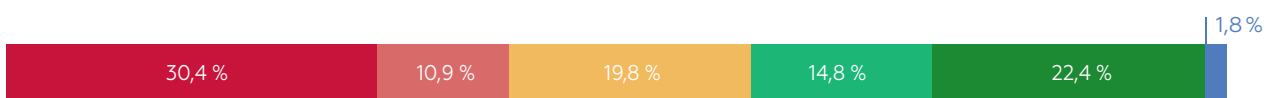
пільг при вступі до ЗВО можна пояснити тим, що, на відміну від інших заходів, які не несуть жодних потенційних особистих втрат для респондентів, пільги для абітурієнтів із ТОТ, на думку опитаних, зменшують шанси їхніх дітей чи дітей їхніх друзів / знайомих вступити. Це робить запровадження такого кроку менш бажаним. Тим не менш, стабільний показник підтримки на рівні 50–60 % свідчить про усвідомлення більшістю необхідності такого кроку для подальшої реінтеграції. Водночас цікаво також, що наявність родичів на ТОТ не має суттєвого впливу на рівень (не)підтримки цих ініціатив, включно з пільгами для абітурієнтів.

Зрештою, ми також запитали про те, якою мірою респонденти згодні з необхідністю визнавати всі (!) документи про освіту, видані на окупованих територіях. Фактично, йшлося про автоматичне визнання всіх таких документів. І якщо з документами про вищу освіту позиція респондентів є більш однозначною: 52 % не погодились і лише 28 % виступили ЗА, — то щодо документів про середню освіту позиції розділились: 41 % респондентів не погодився, тимчасом як 37 % підтримали такий крок. Враховуючи ухвалення 21 листопада Верховною Радою законопроєкту 9591 щодо визнання результатів навчання осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України, який встановлює процедуру часткового визнання результатів навчання на ТОТ, варто зазначити, що подібні кроки потребують додаткової комунікації з боку держави й експертного середовища та пояснення населенню проблем, з якими стикались громадяни України з тимчасово окупованих територій до ухвалення такого рішення.

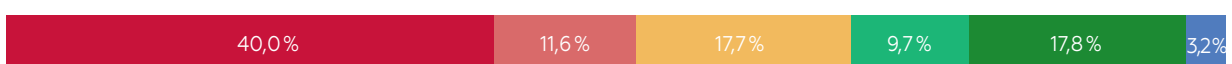
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Україна має визнавати всі документи про середню освіту, видані на окупованих територіях

Україна має визнавати всі документи про вищу освіту, видані на окупованих територіях

Відповідальність за війну та сприйняття росіян

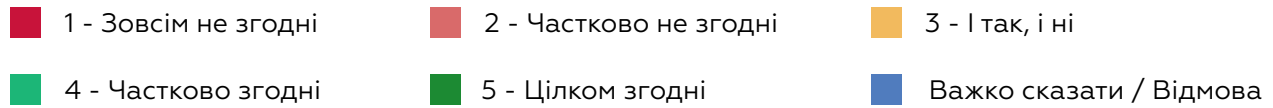
Ми також вирішили повторно поставити деякі питання щодо того, на кого насамперед українці покладають відповідальність за розв'язання повномасштабної війни з Україною: на російський народ, російські еліти, особисто на Путіна чи на всіх разом. Переважна більшість респондентів (59%) вважають, що всі перераховані є відповідальними однаковою мірою. Ще 20% звинувачують насамперед особисто Путіна, 14% — насамперед російські еліти, й тільки 2% вважають, що насамперед відповідальним є народ. Серед 3%, які відповіли «інше», однією з найчастотніших відповідей була комбінація «еліти та Путін». Отже, відповіді на це питання виразно показують, що війна Росії проти України сприймається українцями не суто як «війна Путіна», а радше — як війна всієї країни, усього російського суспільства. Важливо також зазначити, що відповідь «всі однаковою мірою» домінує у всіх соціальних категоріях чи групах за віком, регіоном, мовою спілкування вдома чи навіть у категоріях розподілених за ставленням до росіян загалом.

На вашу думку, хто відповідальні насамперед за розв'язання повномасштабної війни з Україною?

Ми поставили два питання щодо того, чи вважають респонденти прийнятним називати росіян «орки», «свинособаки», «рашисти», «русня» тощо та чи самі вони вживають такі слова. Показово, що у відповідях на ці питання не фіксується значущої статистичної різниці: погоджується відповідно 73% та 71% (61% та 62% — повністю згодні), а заперечують такі практики тільки 16% та 18% відповідно (10% та 13% — категорично). Отже, бачимо тут не тільки цілком консолідовану позицію суспільства, але й збіг диспозиції (як має бути / чи як прийнятно) з фактичною поведінкою, про яку повідомляють опитані. Важливо пам'ятати, що і ці питання, і всі інші ставились респондентам у випадковому порядку в кожному інтерв'ю — тобто не йшли поспіль.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Називати росіян «орки», «свинособаки», «русня», «рашисти», тощо є прийнятним

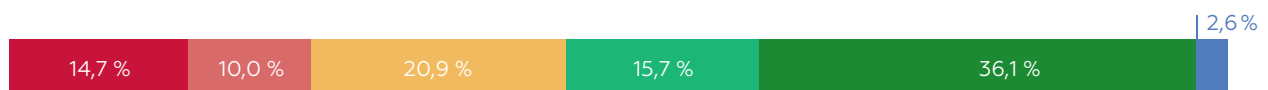
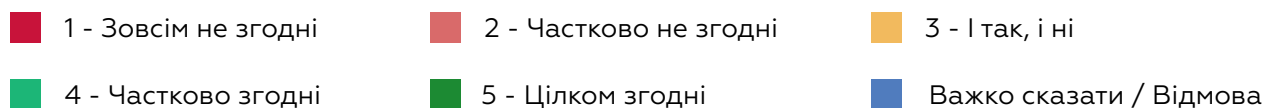

Я називаю росіян такими словами як «орки», «свинособаки», «русня», «рашисти»

Більшість (52%) згодні з твердженням, що українцям за кордоном не варто брати участь у спільних заходах та ініціативах навіть із тими росіянами, які виступають проти війни. 25% не погоджуються із цим, і ще 21% згодні та незгодні однаковою мірою («і так, і ні»).

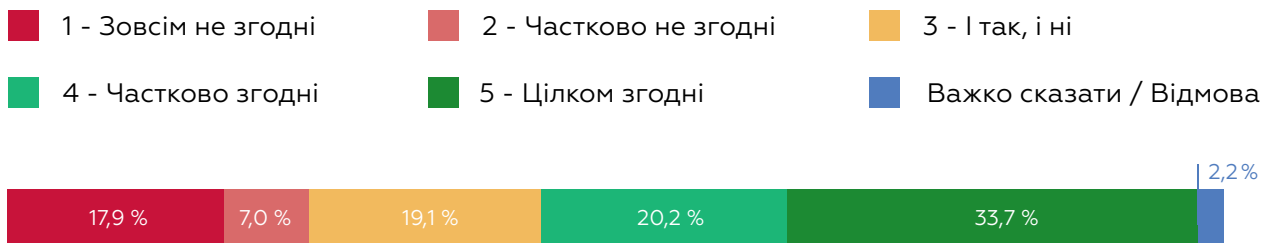
НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Українцям за кордоном не варто брати участь у спільних заходах та ініціативах навіть із тими росіянами, які виступають проти війни. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

Низка наших питань знов-таки стосувалась тих росіян, які виступають проти війни. Як і в наведеному вище питанні, що вимірювало ставлення, ми фіксуємо прихильніше сприйняття респондентами цієї категорії людей. Так, з твердженням «Росіяни, які активно допомагають українцям (всередині Росії або за кордоном), меншою мірою відповідальні за війну в Україні» згодні більше половини опитаних (54%), де 34% — повністю згодні. Проти — 25%, а відповідь «і так, і ні» вибрали ще 19%. Цікаво, що на це питання фіксується значна відмінність

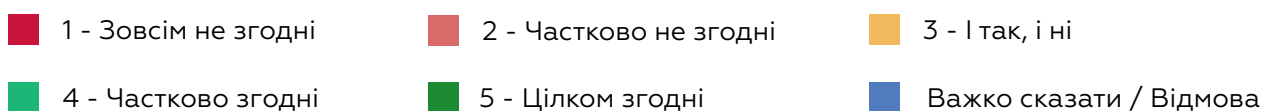
(біля 10 пунктів) у позиціях між ВПО / не-ВПО. Серед внутрішньо переміщених осіб тих, хто згодні, 44%, а проти — 33%. Схожим чином вирізняється і вікова категорія 18–35. Тобто внутрішньо переміщені особи та молодь демонструють порівняно більшу схильність покладати рівну відповідальність за війну на тих росіян, що активно допомагають українцям. Водночас загалом все одно спостерігається переважання тих, хто згоден із твердженням про меншу міру відповідальності таких росіян у всіх соціально-демографічних категоріях.

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Росіяни, які активно допомагають українцям (всередині Росії або за кордоном), меншою мірою відповідальні за війну в Україні. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

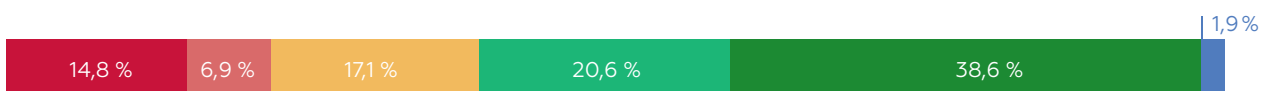

Схожими є й відповіді на питання, чи згодні опитані, що «Хороші росіяни» — це ті, хто не підтримує війну та натомість підтримує Україну»: згодні 60% (39% — повністю згодні), а заперечують це твердження 22%. Ще 17% відповіли «і так, і ні».

НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ ІЗ ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 — зовсім не згодні, а 5 — цілком згодні.

«Хороші росіяни» це ті, хто не підтримує війну та натомість підтримує Україну

Немає ніяких «хороших росіян», це вигадана категорія

Водночас у нас було й «контртвердження», де ми запитали, наскільки респонденти згодні, що «Немає ніяких «хороших росіян», це вигадана категорія». Відповіді на це питання випадають із уже зазначеного вище в низці питань тренду «розрізнення» росіян залежно від їхньої підтримки України. Так, погоджуються, що це «вигадана категорія» 48%, не згодні — 29%, а відповіли «і так, і ні» — 22%. Можливо, пояснення полягає в тому, що це питання інтерпретується чи сприймається респондентами інакше — тобто не співставляється з позиціями російських громадян щодо війни чи підтримки України. Можливо, зчитується референція до «російської опозиції», ставлення до якої є скептичним. Опосередковано це підтверджується тим, що більше третини тих, хто «повністю погоджується», що немає «хороших» росіян і це вигадана категорія, згодні тою чи іншою мірою (39%) і з твердженням, що «хороші росіяни» не підтримують війну, а підтримують Україну. Так чи інакше, тут є потреба в подальшому глибшому аналізі.

ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ НАУКМА

Аналітичний звіт за результатами опитування

**«РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗВІЛЬНЕНИХ ГРОМАД
ТА СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ»**

Школа
Політичної Аналітики
НаУКМА

School
for Policy Analysis
NaUKMA